

B I R Á L A T O K

CSERVENÜLVE

Mutatvány főmunkatársunk, Fábry Zoltán most megjelent, a következő oldalakon közelebbről bemutatott pompás könyvéből.

A vonat Losonc felé közeledik. Utasok készülődnek. Gondos anya kabátba bujtatja gyermekét. A kislány a padon állva nézi az utasok mozgódását. Egyszerre megszólal: „Nézd anyus, hogy ki van az cservenülve.“ Nézem, ki, mi az a cservenülve? A kislány egy feltűnő pirosra mázolt hölgyre mutat.

A mai szlovenszkói gyerek, ha magyarul beszél, *pirosítva* helyett azt mondja: cservenülve. Amikor egy nyelvből a legprimitívebb optikai érzékeltetés szavai, a szinnek tűnnek el, amikor egy ilyen fontos részen hatol be az idegen hatás, akkor ez a tény mindennél jobban jelzi a veszélyt, mely itt Szlovenszón a magyar nyelvet fenyegeti.

Végigjártam Szlovenszón magyar városait. Uccán sétálva, kávéházban, moziban figyelve, vonaton, autóbuszon hallgatózva, szívtam magamba ezt a különös délszlovenszkói atmoszférát. És ha ma hetek múltán megkérdezem magamtól, mi az, ami az élményekből még nem ülepedett le, ami nem nyugodott meg, amire akarva, nem akarva, fel kellett figyelni, mi az, ami a legjobban izgat és nyugtalanít, gondolkodás nélkül azt kell felelnem, a magyar nyelv itteni sorsa.

Nem először tettem meg ezt a Szlovenszón déli határán végighuzódó, a Csallóköztől Kassáig terjedő utszakaszt, de a magyar szó térvesztése uccán, vonaton, kávéházban, magyar városok magyar csendje, ennyire még nem ütött szíven. Ez valami egészen új helyzet, amit csak az idegen utas, a más határról való vesz észre. Nem történt semmi különösebb égbekiáltó igazságtalanság, rendelet sem intézkedett, parancs sem hangzott — és a járókelők gesztikulálását, nevetését, ime nem magyar szó huzza alá, a kávéházakban a cseh és szlovák lapok egyre szaporodnak, a magyar ujságok fogynak, ahogy a magyar vendégek helyét és mulatozásait egyre inkább cseh és szlovák vendégek foglalják el (ami nagy szó a zsenrik vidéki kávéházaiban, vigadóiban). Láttam pincéretket, kik törve beszélnek magyarul, kalauzokat, kik a szomszéd fülke felé fülelve, lehalkított hangon felelnek a magyar kérdésre, vidéki tehetetlen batusz néniket, akik magyar izgulásaikra sok állomáson nem kaptak feleletet... Semmiségek, külsőségek, melyek azonban túlnőnek jelentőségükön, ha elgondoljuk, hogy itt kimondottan magyar városokról van szó és magyar vidéken keresztülbogó vonatokról. Voltak, akik e feltűnő jelenségek okát igyekeztek megmagyarázni. Hogy az uccákon, nyilvános helyeken kevesebb a magyar szó: az csak azt bizonyítja, hogy hivatalnok-városban, vagy garnizonban vagyunk, a kávéházi magyar csend, a másfajta mozinevetés: a magyar középosztály elproletarizálódását. Igenám, de én olyan időben is sétáltam és nyomoztam, amikor a hivatalnoki kar az irodákban körmöl és a magyar csend csak nem tudott feloldódni és a kávéházakban az egyetlen hangos magyar sarok most is mindenütt változatlanul egyformán a kártyaasztal maradt. Ez azonban vigasznak vajmi kevés.

Miért van ez így? A nyelvrendeletek, a sérelmek, a telepítések, a hivatalnokközönlés csak egyoldalú magyarázatot adnak. A baj igazi forrá-

sa bennünk van: közönyünkben, mely észre sem veszi, hogy a gyerek pirosítva helyett azt mondja, hogy cservenülve. A veszély magja bennünk van: dermedtségünkben, beletörődömségünkben, gögös elnémulásunkban és szorongó gyávaágunkban. Minden nyelvnek olyan a sorsa, amelyet megérdemel. Tény: a magyar élet megszűkült, lehetőségei összezúgorodtak, a nyelv életalapja megrendült, lélegzete akadozik, aki régen sebeket osztogatott, most sebeket kapott. De az orvosok hozzá nem értőn és bűnösen tisztátlan kézzel nyulnak hozzá, sokszor mégjobban tépik, mintha a vérben gyönyörködnének és kántáló siratóasszonyok jönnek, akik biztatás, erősítés helyett csak pánikhangulatot terjesztenek. Tény: Szlovenszékön ez a nyelv meg van félemlítve. Nincs önbizalma, sokszor sem becsülete, sem védelme. De ha meg van félemlítve, ha itt akadályok vannak és ellenőrök dolgoznak, hol vannak hitvallói, hősei, szerelmesei, akik az önbizalom fojtogató görcsét feloldják, kiknek kiállása nem kortesfogás, nem parasztfogás, nem mellétekintet, de tiszta muszájságában bátor erkölcs-tett, melyre barátnak, ellenségnek, közönynek és haragnak igent bólintva fel kell figyelni? Hol a tényleges veszélytudatosítás, az erőakkumulálás, mely nem parancsszókkal durcáskodik és nem lojalitás-füzérekkel kedveskedik, mely nem kacsint sem Pest, sem Prága felé, de valóságot, itteni magyar tömeget aktivizál: az élet és változtatás egyetlen alapját és lehetőségét.

A hitvallók bátorsága a hátuk mögött állók tömegerejét határozza meg. Hol van Szlovenszékön a magyar nyelv tömegereje, életalapja? Lehet itt jövőlehetőségről aggodalom nélkül beszélni? Lehet-e, amikor az eredendő magyar bünt szenvedjük: az első órák felelőtlenségét, a könnyelmű félreállítás talán jóvátehetően vétkét? Szlovenszékön a változás első órái egy öncsonkított magyar nemzettestet találtak, önként feladott intellektuális őrhelyeket, lehetőségposztokat. A legrosszabbkor jött urhatnámság tért ki a döntő órákban egy váratlanul jött történelmi fordulón a sorsvállalás elől. A gögös elfordulás, a természetlen struccpolitika gesztusai tépték árva testünkön az első sebeket. A nyelvlehetőség, nyelvfolyamatosság, nyelvjövő első sebet öngyilkos magyar kéz osztogatta: az a hamis Pestről dirigált hazafiság, mely a lateinerosztályt, a hivatalnoki és tanári kart „menekülésre“ kényszerítette. Lehet-e Szlovenszékön a magyar nyelvnek tömegereje, megtartó ereje, amikor élői és éltetői, urai és élvezői a bizonytalanságba lökték, amikor a menekülés volt az eredendő bűne? Lehet-e jövőereje, amikor mai élete és bűne csak folytatás: ugyanaz a menekülés, csak más előjellel?! Ne hunyjuk le a szemünket a szlovenszékői magyar valóság előtt: ma nemcsak Garánvölgyi Adámok élnek közöttünk, nemcsak kamrák mélyén busulók, udvarházak gögójében burkolózók, nemcsak kvaterkamagyarok és fájdalombaritonok, de magyarok, kiknek magyarsága egy falat jobb kenyérért, biztosabb munkáért, hivatalért, szolgálatért csukott szemmé vakul és csukott szájjá némul. Ma magyarjaink nagyrésze: négy szemközti-magyar, otthonmagyar és ez még a jobbik eset. A vasuti pénztár mögött békebeli magyar iskolatársad, ki más nyelvet csak nyevtanból tanulhatott, magyar beszédedre nem reagál. Fel akarod fedni inkognitodat, elakarod nevetni magad: ne bolondozz Pista, de a szó a torkodon akad, gyáva vagy még ehhez is. És továbbutazol Gömör legmagyarabb városába, továbbbszimatsz, a tömeglehetőség próbáit csinálod és akkor az egyik rimaszombati mellékucában egymás hegyén-hátán szorongó, zsbongó tömeget veszel észre. Izgalom, öröm és kétség dolgozik benned: hátha. Közelebb jössz: a tömeg egy mozi előtt nyúzsög, de a hullám megtörik a pénztáráblaknál: minden jegy elkelt. Biztosan Kabos-film, vagy a Cseljuszkin. Megnézed a plakátot: Jánosik. Véletlen pillanatfelvétel, mely a

jelennél többet vetit és nemcsak vissza, de előre is. Tömeglehetőség? A vidéki pap, orvos és tanító nem mer magyar lapot járatni. Hiszi és vallja, hogy nyugdija, állása attól függ: előfizetett-e a Slovensky Vychodra. Hiába világosítod fel, hogy ez hülyeség, alaptalan beképzelés, a szemekben riadtság ül, az agyakat szorongó félelem abrincsolja. És a Slovensky Vychod profitál!

Ha a magyar nyelv szlovenszkói sorsát nézzük: egy öncsonkitott és megfélemlített magyar nyelvre döbbenünk. Lehet ilyen nyelvnek tömegvalósága és jövőlehetősége? Lehet-e tömegvalósága, amikor a szülők szlovák iskolába járatják gyermekeiket, akik soha magyarul írni nem fognak, mert nem tudhatnak. Lehet itt jövőlehetőségben hinni, amikor az ifjú generáció írása, beszéde, csupa „cservenülve”? A magyar nyelvnek magyar analfabétái élnek velünk és köztünk. Az egyetemi városok kávéházaiban a szlovenszkói magyar falvakból és városokból felkerült zsidó intellektüelek társalgási nyelve a szlovák. Beszéltem ilyen lányokkal, akiknek egész magyar mondatokat kellett lefordítani, hogy megértsék. A szomszéd asztalnál magyar diák ül az alkotás lázában: meg akarja adni az irodalomnak, ami az irodalomé. Látom a borítékot: szerkesztőségnek van címezve. A szerkesztő elolvassa és a fejéhez kap: lehet ennek a nyelvnek kulturája, irodalma, jövője, amikor intellektüeljei az írás, a nyelv analfabétái?!

Íróink kulturközeledésdit játszanak. Még jól emlékszünk a két év előtti nagy ankétozásra. A résztvevők „az emelkedett szellemű írók közösségéről” ábrándoztak, a „fejek közeledéséről”, a tiszták „építő munkájáról”, a magasban, a fellegekben jártak és nem veszik észre, hogy a talaj kezd kicsuszni a lábuk alól. Kulturközeledés lázában égnek és nem veszik észre a valóság arcát: a „cservenülve” nyomait. Kulturközeledésdit inszcenálnak és a fülk mellett elengedik az ankétozó lap főszerkesztőjének megállapítását: „Fájdalom, ma már nem is jelentéktelen sugárban magyar átszivárgás folyik az erőteljesen felduzzadt szlovák kulturvénaiba”. Íróink a Pen-Club előkelő atmoszférájában ölelkeznek és kocintanak a szlovák-magyar-cseh kulturbarátságra, magyarországi publiciszták szomszédmegismerési vágytól buzogva, középeurópai humanizmusról prédikálnak. Ünnepi pillanatok ezek, de mi hasznunk, ha a szlovenszkói magyar hétköznapi, a nyelvvalóság és nyelvjövő alapja változatlanul aggasztó?! Mi haszna az ünnepi pillanatoknak, ha az alaperősítést, ha a lehetőségbiztosítást elhanyagoljuk. Elhanyagolták és elhanyagoltuk. A nagyobb bűnösök azonban mi vagyunk: mert magyarságunkért ezen a portán elsősorban mi vagyunk a felelősek.

A FINNUGOR ROKONSÁG KÉRDÉSE *

Az érdeklődést a magyarság rokonai iránt már az elemiben fölcsigázták a tanulóknban. Julián barátáról, Kőrösi Csoma Sándorról, egy csomó iskolában rajtuk kívül még Vámbéri Ármiról csak annyit tudtak meg a gyerekek, hogy legjobb éveiket az ősmagyarok föl kutatására áldozták. Pedig a múlt század második felében e rokonokat már rég megtalálták. Reguly Antal, Hunfalvy Pál és Budenz József — elődeikről és külföldi nyelvbuvárokról nem is szólva — az összehasonlító nyelvtudományok alapján kimutatták, hogy a magyarság a finn-ugor nyelvcsaládnak egyik ága, sőt Munkácsi Bernát helyszíni alapos tanulmányaival minden kétséget kizáróan azt is bebizonyította, hogy a magyarok legközelebbi nyelvrokonai az észak-közép Szibériában élő vogulok. Mindez

* Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása 1937.

azonban csak az egyetem magyarszakosait érdekelte, sőt ők sem vették komolyan a dolgot. „A rókát finnül ketunak hívják, mi köze e két szónak egymáshoz?” — gunyolódtak a magyar nyelv és irodalom leendő tanárai. E diákok a közvélemény hatása alatt állottak: nem akartak tudni „halzsiros” rokonokról. Ha a magyarság nem hivatkozhatik latin, germán vagy angolszász rokonságra, inkább maradjon „testvértelen nemzet.”

Régi dal ez már. Épp a testőrirodalom kialakulása idején, 1770-ben jelent meg Sajnovits magyar jezsuita szerzetes uttörő munkája a lapp és magyar nyelvrokonságról: *Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapporum idem esse* (Bemutatása annak hogy a magyarok és lappok nyelve ugyanaz). A franciás iskola, de az egész akkori magyar közvélemény nem kis fölháborodással fogadta ezeket a megállapításokat. Barcsay Ábrahám testőr költeményben támadt a szerzőre. Következő sorai szállóigévé váltak:

*Sajnovits jármától óvjuk nemzetünket
Ki Lapponiából hurcolja nyelvünket.*

... Száznegyven évvel később, 1912-ben ugyanez a szellem szólal meg a magyar irodalomtörténet jelenkori papájának, Pintérnek a könyvében, aki nem tagadhatja ugyan a nyelvrokonságot, de kimutatni igyekszik, hogy a magyar nyelv annyira átalakult, annyira nyugatvá lett, hogy ma már semmi köze a finnugor nyelvekhez. Ez, mint látni fogjuk, egyáltalán nem felel meg a valóságnak.

*

Zsirai könyve határozott nyeresége a magyar és talán nemcsak a magyar tudományos irodalomnak. Csaknem hatszáz oldalon az egész finn-ugor nyelv és rokonság kérdését összefoglalóan megvilágítja. Nagy érdeme, hogy az anyag ügyes elrendezése, áttekinthető csoportosítása, az egyszerű, a tárgyakat és eseményeket érzékeltető stílusa a szigorú tudományos munkát élvezetes olvasmánnyá teszi.

A nyelvrokonság, illetőleg az egységes nyelvi alap még nem jelent egységes fajt. Zsirai rövid néhány oldalon alaposan elintézi az egész fajelméletet. Kétségtelen pl., hogy a lappok, kik nyelvileg legközelebb állnak a finnekhez, embertanilag különböznek tőlük. A lappok valami északi mongol-fajhoz tartoznak. Feltűnő hasított szemük, különösen a gyermekeknél, míg a finneknél, magyaroknál ilyesmi nem is látható. Az egyes finn-ugor nyelvcsoportok sem egyfajúak, nemhogy egy közös fajt alkotnának. Például a magyarban nincs egységes típus.

„A legilletékesebb magyar szakemberek egyikének, Bartucz Lajosnak megállapítása szerint — írja Zsirai — nemcsak a mai magyarságban ismerhetők fel kisebb-nagyobb mértékben Európa jóformán minden fajának jellemvonásai, hanem már a honfoglaló magyarságban is két fontos fajforma összekeveredését találjuk”. (102. o.) — „.....Bizonyára a finnugor ősnép sem képzelhető valamilyen idillikusan elszigetelt tiszta fajtipusnak, hanem kiszámíthatatlan hosszú története során épp-ugy érték kiválasztódások, külső keveredések, mint az indogermán ősnépet is.” (104. o.)

Zsirai idézi *Schrinen* indogermán szaktekintély megállapítását, hogy nem létezett indogermán faj, hanem csak „indogermán keverék” nemzet.

Ha sohse volt is egységes finn-ugor faj, de volt egységes finnugor nyelv. Ennek azonban nem annyira a szóegyeztetések, mint közös nyelvtani szabályok a bizonyítékai.

A közös szó nem okvetlen közös szerves fejlődés eredménye. A román fiu ugyanazt jelenti, mint a magyar fiu — de mindkettőnek más az eredete; a magyar *ki*-nek semmi köze a francia *qui*-hez. Ebben, ha a

magyar nyelvben kb. 1000 alapfogalmat találunk, melynek a megfelelője meg van a finn-ugor nyelvekben, úgy itt rokonságra kell következtetni. Nem lehet, hogy a testrésznevek, rokonsági nevek, a természet tárgyai és jelenségei, az állat- és ásványvilág, a számnevek, az elemi cselekvéseket, érzéseket megjelölő igék, a kor jelölése, lakás, foglalkozás, stb., melyek közösek a finn-ugor nyelvben, valami véletlen következménye lennének. Itt közös ősnyelvet kell feltételeznünk.

A magyar nyelvben sok a török, régi bolgár, egyházi szláv, latin, német, olasz szó, de az irodalmi és társalkodási nyelv 85%-a mind mai napig finn-ugor eredetű szó.

Fontos bizonyíték a magyar és finn-ugor nyelvek közös eredete mellett a szabályos hangmegfelelés. A szókezdő magyar f rendszeren p-re változik. A magyar *fon* a vogul *pun*, finn *puno*, lapp *ponna*. A magyar z sokszor t-re változik. Magyar *ház* osztják *chat*, magyar *víz* vogul *vid*. A magyar b-t a legtöbb finn-ugor nyelvben orrhang előzi meg: *eb* vogul nyelven *amp*, *hab* vogulul *chamb*. A magyar d-nek nt felel meg: *tud* vogul nyelven *lunt*, tud finnül *tunte*. A főbizonyíték azonban a közös nyelvtan:

„Ha magyar szókészlet alapelemei a finn-ugor nyelvekkel való összefüggésre utalnak, a magyar nyelv alaktani sajátosságai és elemei egyesegyedül finn-ugor környezetbe illeszthetők bele. Tulzás nélkül mondhatjuk: nincs a magyar szóragozásnak és szóképzésnek olyan jellemvonása, sőt ősi eszköze sincs, mely a finn-ugor nyelvek egyikében-másikában, rendszeren azonban többségében könnyedén felismerhető nem volna. Fordítva: keresve is alig találunk a finn-ugor nyelvekben olyan alaktani hagyományt, melynek a magyar mását nem tudnók idézni.“ (58. o.)

Közösek a személyes névmások, a birtokragok, illetőleg a birtokjelölés személyranggal, a hangegyeztetés, több finn-ugor nyelvben a többes k rag, a műveltető ige képzése (at, et), vannak gyakorító, mozzanatos igék (járkál, felébred), kicsinyítő ragjuk. A tőszámnev után jelzett szó egyes számban marad: három nő a vogulban: *churém né*, hatvan daru a vogulban: *chatpén tari*. Nincs meg a nemek megjelölése, hiányzik a latin *habeo*, német *haben* ige, a van neki — a megfelelője, stb., stb.

Az összes finn-ugor nyelvek közül a legközelebb áll a magyarhoz a vogul nyelv. Ebből veszi Zsirai az első összehasonlító példáját:

Kezem hosszu — vogulul: katem chosze.

A vogulok önmagukat mansiknak nevezik. A Szovjetunióban tényleg ez a nevük. A hivatalos cári Oroszország nevezte őket voguloknak, mely elnevezést a mansik guny névnek tekintik. Zsirai kimutatja, hogy maga a magyar szó teljesen megfelel az eredeti mansi szónak, mai összetételében az ember szó is benne van (ar-er rövidített: ember).

Ha a finn-ugor nyelvek közös eredetűek, ha volt egy közös finn-ugor nyelv, akkor az is bizonyos, hogy a finn-ugor nyelvcsaládhoz tartozó népek egykor együtt éltek.

Leibnitz tanítása szerint, az összehasonlító nyelvtudomány alkalmas a régi kultúra földterítésére is; Hunfalvi is azt hirdette, hogy a „nyelvtudomány többet bizonyít, mint a krónika“. Zsirai a nyelvtudomány segítségével iparkodik földteríteni a közös haza helyét, a közös primitív kultúrát, bizonyos fák, állatok, ásványok közös nevééről következtetve. Közös a finn-ugor nyelvekben a jegenyefenyő szó, a rénszarvas. Mindkettő hiányzik a magyarban. Vagy a magyarok előbb váltak el a többi finn-ugor néptől, mielőtt azok északra vették utjukat, vagy e szavak kivesztek a magyar nyelvből. (A rénszarvast boccénak nevezik a lappok. Vajjon a magyar boci nem ered-e ebből? A. Gy.) Meg van a közös nyelvekben a *ház* szó — *kat* alakban (a z-nek t-vé való átalakulásáról szólunk). A

kat azonban kunyhót, sátort jelent. (A svédországi lapp nyelvben a kat tulajdonképpen gátor. Vajjon nem kell-e itt sátorra gondolni? A. Gy.) Meg volt az ágy szó is a közös nyelvben, de ez csak rénszarvasbőrrel leterített fekvőhelyet jelentett. Van közös szó városra, de ez aligha jelentett várost a mai értelemben. Meg van a fal szó is, ez inkább rekesztéket jelentett. Ellenben a vogul *paul* tökéletesen megfelel a magyar *falu* szónak. (Már szóltunk a magyar f-nek p-vé változásáról a finn-ugor nyelvben. A magyar is szereti a p legyöngítését: dupla helyett sokszor duflát mond. A. Gy.)

A finn-ugor egység fölbontása Zsirai szerint mintegy 3500 évvel ezelőtt történt. E fölbomlás után a magyarok a fejlett műveltségű bolgárok, törökök szomszédságába kerültek, míg a többi finn-ugor népek északra, északkeletre vándoroltak.

Még csak röviddel ezelőtt a hivatalos magyar történetírók önteltsgel hirdették, hogy a finn-ugor népek közül egyedül a magyar tudott nemzetté fejlődni, államot alakítani. E megállapításra nemcsak a jelen, a múlt is rácsáfol. A mai finneknek csaknem ezer éven át, a Kr. u. első századoktól egészen 1249-ig megvolt a teljes önállóságuk, melynek a svéd, majd pedig az orosz uralom vetett véget. Bizonyos foku önkormányzatuk mindig volt nekik. A vótok évszázadokon át sikeresen szembeszálltak az őket meghódítani vágyó német lovagrendekkel, szövetségesei voltak a hatalmas Novgorodnak. Jugria, az obi ugorok országa, évszázadokon át megvédelmezte függetlenségét. És mikor végre a moszkvai cárok e terület uraivá lettek, egyben felvették a „jugor nagyfejedelem“ címet, akár csak a Habsburgok az „apostoli királyit“.

Zsirai történelmi áttekintést ad a finn-ugor nyelvcsalád valamennyi tagjáról. A legnagyobb elnyomásban tán az észteknek volt részük, kiket a 13. században a német lovagok meghódítottak. A népet megkeresztelték, ellenben „kihúzták a földet a nép lába alól és hűbéri birtokul a lovagoknak osztották ki“, állapítja meg Zsirai. (451. o.)

Az észtekről irt fejezet olvasása közben önkéntelenül is *Treischkere*, a nagynémet törekvések irodalmi képviselőjére kell gondolnunk, aki a német lovagrendről irt munkájában fölemlíti, hogy ezekben a hittérítőkben, kik egyuttal rabolni szerető katonák, vakmerő kereskedők voltak, valósággal központosult a német fajban amugy is jó adagban meglévő kegyetlenség.

„Ezek az egész észti lakosságot — írja Zsirai — minden jog nélküli rabszolgává süllyesztették... A németek mindent vérbe fojtottak.... Valóságos rabszolgakereskedést űztek a néppel“. (u. o.)

Egy ideig az észtek svéd uralom alá kerültek. Ez az idő Észtország régi történetének egyetlen verőfényes szakasza. De 1721 óta újra ki lettek szolgáltatva a német nagybirtokosok kényének-kedvének, akik kámatos kárpótlást akarnak venni a svéd uralom alatt elszenvedett gazdasági és tekintélyi veszteségért.

Az 1905-ös orosz forradalom idején Észtországban föllángolt a német nagybirtokosok ellen érzett gyűlölet.

„A parasztság — írja Zsirai — itt is, ott is rátette kezét a hite szerint és munkájáért őt megillető birtokra. A kozákok rendet teremtettek, de most már semmi sem tudta megtörni a nép szervezkedő lendületét s a korábnál is kiméltlenebb embornyúzás csak az idegengyűlöletet hevitette még izzóbbá. Megtörtént, mikor egy ártatlan észti „forradalmár“ kivégzésekor hatéves fiacskája felzokogott, nagybátyja fogcsikorgatva ezekkel a szavakkal fojtotta bele a hangot: „Ne sirj, a németnek nem szabad látni a mi könnyeinket.“ (455. o.)

A végtelen elnyomás következménye, hogy az észti népköltészet

nem ismeri a derús hangulatot, itt „mindenen gyászfátyol vonul végig“
Még sokkal részletesebben ismerteti Zsirai a finnek történetét, a cárizmus elnyomási törekvéseit, a finn népköltészetet, a Kalevala keletkezését, stb.

A Szovjetszövetségre vonatkozó nézeteiben Zsirai erősen befolyásoltatja magát a finn és észt hivatalos propaganda által. A Szovjetunióban élő karéliakról, vótokról, vagyis a finnek s észt szomszédairól nem sok jót találunk ebben a könyvben. Mihelyt azonban kissé megszabadul a finn és észt befolyás alól, mihelyt azokat a nyelvrokonokat tárgyalja, kik távolabb esnek a finnek és észt hatalmi törekvéseitől, „jóakarátú“ érdeklődésüktől, úgy hogy rokoni közvetítés nélkül kell tanulmányozni őket, mindjárt megváltozik a hangja, és nem vonhatja ki magát az alól a hatás alól, melyet a Szovjetunió nemzetiségi politikája gyakorol rá. A magyar nyelvtudósok a legközelebbi nyelvrokonokat, mansikat (vogul) már rég feladták, megírták róluk, hogy pusztulásra vannak kárhóztatva. Zsirai örömmel látja, hogy ez nem igaz: „A leírásokból ítélve a legutolsó években meglepő fordulat állott be. Az orosz kormány a tanácsköztársaság egész területére kiterjedő népoktatási reform végrehajtása során a vogul földön is iskolákat épített, vogul tanítókat képez ki és vogul nyelvű tankönyveket nyomtat.”

Lehetetlen megjósolni, merre és meddig jut ez az üdvös és ügyesen szervezett kezdeményezés, mert megbízható statisztikai adatok helyett e pillanatban még csupán a vogulok használatára készített első elemi tankönyv és olvasókönyv, valamint egy népe jövőjén csüngő művelt vogulnak tervekkel, reményekkel, hittel teli magánlevele áll rendelkezésünkre. Különösebb képzelődés és derűlátás nélkül is megállapítható azonban, hogy a vogulok ezuttal aligha zárkóznak el a saját embereiktől, saját nyelvükön és gyanus mellékcélok nélkül kínált nemzeti művelődés lehetőségei elől.“ (177-178. o.)

Az obi ugorok pusztulásáról szóló fejezetben a következő sorokat találjuk:

„Ha a legújabb híradások és statisztikai adatok megbízhatók, nyelvrokonaink életében örvendetesen meglepő fordulat következett be. Ugy látszik a vogulok is, osztyákok is átestek a sötét katasztrófa közvetlen veszélyén és öntudatra ébredten kezdenek szervezkedni, művelődni — hagyományosan sajátos népi műveltségük egészséges alapjain.“

A komikról írt fejezetben (Zsirai következetesen zürjéneknek nevezi őket) a következőket írja:

„A zürjének történetében csak a világháború után következett be kedvező, váratlan merész fordulat: az orosz tanácsköztársaság 1921 augusztus 22-én önkormányzatot adott a zürjenség északi csoportjának. A zürjén önkormányzati terület az északi szélesség 59-70. foka és a keleti hosszúság 46-66. foka közt fekszik s 478.662 km.² kb. ötszöröse tehát a mai Magyarországnak. Lakosságának száma kb. egynegyed millió (211 ezer); ebből 92% (195.000) zürjén, 6% (12.000) orosz, 2% (4000 körül) szamojéd; közigazgatási és művelődési központja, mintegy fővárosa a Szyszola-folyó torkolatánál épült Usztjszyszoljzsk, zürjén néven Szyktyvkar (zürj. Szyktyv-Szyszolo, kar-város). Az önkormányzat megadására a kizárólagos költészet ellenére is forradalmi változást idézett elő a zürjének életében. Nyelvrokonainknak a cári uralom alatt még elképzelhetetlen alkalmuk nyílt így elfojtott népiségük kidomborítására, nemzeti műveltségük kifejlesztésére...“

Az 1921-ben elnyert önkormányzat legfőképpen a nemzeti műveltség kifejlesztésére nyújtott kedvező lehetőségeket. Megindult a fiatalosan lázas munka, mely rövid pár év alatt századok mulasztásait iparkodott

jóvá tenni. Bevezették az általános tankötelezettséget, a négyosztályos népiskolák egész sorát építették föl, megnyitott néhány középiskola, több mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakiskola, valamint egy tanító- és tanárképző. Minden szónál világosabban beszélnek azok az adatok, amelyek a komi önkormányzat területének 1929-30. évi tanügyi állapotáról számolnak be:

I. foku népiskola	314 tanulóinak száma	17.421
II. foku népiskola	5	1.350
Hét osztályos népiskola	9	880
Mezőgazdasági iskola	4	400
Különféle szakiskola	6	410
Technikum	5	637

A különféle orosz főiskolákon és egyetemeken kb. 300 zürjén hallgató tanult. Az önkormányzat területén a tanítás és a hivatalok nyelve zürjén lett s a régi orosz hivatalnokok közül csak azok maradhatnak meg helyükön, akik megtanultak zürjénül. Van muzeumuk, van állandó színházuk, 5 zürjénnyelvű ujságjuk, 3 folyóiratuk s mindezen felül érdekes szépirodalmuk és ismeretterjesztő, sőt valamelyes önálló tudományos irodalmuk is.

Ugyanígy ír Zsirai a votjákokról, a cseremiszekekről, ahol különösen kiemeli, hogy míg „a régi világban ösztönösen idegenkedtek az oroszoktól kinált műveltség minden formájától, ma méltán népi multuk megmentését, de egyuttal nemzeti jövőjük zálogát látják, becsülik benne.“ (249. o.)

A könyv végén külön hangsúlyozza azt a lényegbe vágó különbséget, amellyel a mai Oroszország a finn-ugor nyelvtudomány irányában viselkedik, szemben a cári Oroszországgal. (A. Gy.)

A Z ÖTVENEVES „A FÖLD“. Sokkal könnyebb egy irodalmi műről akkor írni, amikor a mű megjelenése óta már eltelt 50 év; amikor a bírálót nem téveszti meg a kortársak gyűlölete vagy rokonszenve; amikor a mű már elfoglalta helyét az irodalomban és hatása már teljesen kibontkozott. A Rougon-Macquart sorozat 15. kötete, *A Föld* csak egy láncszeme Zola általános munkatervének. Az író, aki egy korszakot akart megrajzolni, tudósaival, munkásaival, parasztjaival, kis és nagykereskedőivel, tőkéseivel, hivatalnokaival és prostituáltjaival, ugyanazt akarta *A Földben* a francia paraszttal, amit az *Assommoirban* és a *Germinálban* a külváros és nagyipari központok lakosaival: megírni történetüket, megismertetni erkölceiket, szenvedéseiket és örömeiket a környezet és társadalom hatása következtében. Az ember csodálkozva áll azelőtt a hatalmas társadalmi anyag előtt, amit Zola 30 év alatt feldolgozott, megértett és megismertetett.

Ötven éve, hogy a kor egyik legtekintélyesebb irodalmi lapja, a *Gil Blas* közölni kezdte Zola legújabb regényét *A Földet*. Alig, hogy a regény közlése befejeződött, a *Gil Blas* riválisa, a *Figaro* leköszölte a híres ötök manifesztumát, melyben öt fiatal író (Paul Bonnetain, J. H. Rosny, Lucien Descavec, Paul Margueritte és Gustave Guiches) élesen szembeszálltak Zolával és a naturalizmussal, megtagadva Zolát, kit eddig mesterüknek tekintettek. Az ötök e manifesztuma csak kiinduló pontja volt az egész francia irodalmi és politikai reakció mozgósításának Zola ellen.

Megállapíthatjuk, hogy *A Föld*, mely annak idején a leghevesebb polémiákat és kommentárokat váltotta ki s amely annyi ellenfelet szerzett Zolának, nem tartozik az író legjobban kedvelt, leginkább olvasott regényei közé. Viszont ötven év távlatából mégis úgy jelenik meg, mint egyike a legnagyobb paraszregényeknek, amit a mult században a francia irodalom kitermelt. Ahhoz, hogy célkitűzéseit az író véghez tudja vinni, hogy hű képet tudjon adni a társadalom egy bizonyos embercso-